

Meşru Savunmanın Olumsuz Bir Şartı Olarak Provokasyon

Provocation as a Negative Condition of Self-Defence

Nuran HAYDAR ÇELİK*

Öz

Bu çalışma, saldırının provoke edilmiş olmasının, meşru savunma hukuka uygunluk nedeni bakımından olumsuz bir şart olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusuna cevap aramak niyetiyle kaleme alınmıştır. Türk ve Alman ceza hukuklarında meşru savunmanın orantılılık şartı farklı ele alınmaktadır. Türk hukukunda olayın tüm şartları, saldırı ve savunmada kullanılan araçlar, korunan ve zarar gören menfaatler, fail ve mağdurun durumları topyekûn bir tartıma tabi tutulmaktayken, Alman hukukunda bu değerlendirme iki aşamaya ayrılır. İlk somut olayın şartları içerisindeki mümkün ve makul en hafif aracın tatbik edilmiş olup olmadığı kontrol edilir ve ancak bundan sonradır ki kişilere ve menfaatlara ilişkin diğer unsurların incelenmesine geçilir. Bu aşamada tartıma fail ve saldırganın kusurları da katılır ve böylece savunmanın meşruiyeti bir derecelendirmeye tabi tutulur. Provokasyon halleri de burada devreye girer ve meşru savunmanın sınırlarını belirler. Oysa Türk hukukunda failin saldırıyı provoke etmiş olması, yalnızca meşru savunma hakkını kullanma bahanesiyle suç işlemek amacı taşımadığı sürece, bu hakkın sınırlandırılması üzerinde doğrudan bir etki doğurmaz.

Anahtar Kelimeler

Meşru Savunma, Orantılılık, Uygunluk, Maksatlı Provokasyon, Kusurlu Provokasyon

Abstract

This study was written with the aim of seeking an answer to the question of whether the provocation of an attack can be regarded as a negative condition to self-defense as a ground of justification. In Turkish and German criminal law, the principle of proportionality in self-defense is addressed differently. In Turkish law, all circumstances of the incident—namely the attack and the means used in defense, the interests protected and harmed, as well as the situations of the perpetrator and the victim—are subjected to an overall assessment. In contrast, German law divides this evaluation into two stages. First, it is examined whether, under the concrete circumstances of the case, the lightest possible and reasonable means has been used; only thereafter are other factors relating to persons and interests taken into consideration. At this stage, the fault of both the defender and the attacker is also included in the assessment, and thus the legitimacy of the defense is subjected to a gradation. Cases of provocation also come into play at this point and determine the limits of legitimate self-defense. In

Hakemli Araştırma Makalesi / **Makale Geliş Tarihi:** 30.01.2026 – **Makale Kabul Tarihi:** 28.02.2026.

Atıf: Nuran Haydar Çelik ‘Meşru Savunmanın Olumsuz Bir Şartı Olarak Provokasyon’ (2026) 4(1) TRÜHFD 65-88.

* Dr., Universität Basel Juristische Fakultät, nuran.haydarcelik@unibas.ch, ORCID: 0000-0003-4453-9393.

Turkish law, however, the fact that the perpetrator has provoked the attack does not, unless it was done solely with the aim of committing an offense by relying on self-defense, have a direct effect on the limitation of this right.

Keywords

Self-defense, Proportionality, Appropriateness, Intentional provocation, Culpable provocation

GİRİŞ

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK)¹ md. 25/1'e göre; kendisinin veya üçüncü kişinin bir hakkına "yönelmiş, gerçekleşen ve gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı" ölçülü şekilde defeden kişi hukuka uygun hareket etmiştir². Alman Ceza Kanunu (AlmCK)³ md. 32 ise ilk fıkrada meşru savunmanın gerekli kıldığı fiilleri yapanın hukuka uygun davranmış sayılacağını düzenlemekte ve ikinci fıkrasında meşru savunmayı, kendisine veya başkasına yönelen güncel ve hukuka aykırı saldırıyı defetmek amaçlı yapılan ölçülü savunma olarak tanımlamaktadır⁴.

Her iki hukuk sisteminde tartışmasız şekilde hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilen meşru savunma, güncellik, saldırgana yönelme ve en hafif aracın seçilmesi şartları bakımından da son derece benzer değerlendirilir. Elbette, iki ülkede de savunma yetkisi kayıtsız şartsız olarak verilmemiş, saldırgan tamamen hukukun koruma alanının dışına çıkarılmayarak bir ölçü öngörülmüştür⁵.

Ancak Türk hukukunda orantılılık ilkesi ölçülülükle eş anlamlı şekilde, kullanılan araçlar, korunan ve zarar gören değerler ile olayın tüm somut şartları bakımından genel bir değerlendirme ile tartışılmaktadır⁶. Oysaki Alman ceza hukukunda orantılılık iki ayrı alt başlık

¹ Türk Ceza Kanunu, Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 26.9.2004, RG 12.10.2004/25611.

² TCK md. 25/1: "Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez."

³ Strafgesetzbuch, Kanun Numarası: 450-2, Kabul Tarihi: 01.01.1872, BGBl. 13.11.1998/I S. 3322

⁴ AlmCK md. 32: "(1) Meşru savunma açısından gerekli olan bir fiili işleyen, hukuka aykırı davranmış olmaz. (2) Meşru savunma, kendisine veya bir başkasına yönelen güncel ve hukuka aykırı bir saldırıyı önlemek için yapılan orantılı savunmadır." Orjinal metin için bkz., "(1) Wer eine Tat begeht, die durch Notwehr geboten ist, handelt nicht rechtswidrig. (2) Notwehr ist die Verteidigung, die erforderlich ist, um einen gegenwärtigen rechtswidrigen Angriff von sich oder einem anderen abzuwenden." https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_32.html, Erişim Tarihi 05.04.2023.

⁵ Namık Kemal Topçu, *Meşru Savunma* (Adalet 2022) 671.

⁶ Mahmut Koca ve İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (16. Baskı, Seçkin 2023) 285; Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Mehmet Emin Alşahin ve Kerim Çakır, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (14. Baskı, Adalet 2020) 507 vd.; Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Serkan Meraklı, Pınar Bacaksız ve İsa Başbüyük, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (14. Baskı, Seçkin 2023) 322 vd.

altında incelenmektedir: Gereklilik (*Erforderlichkeit*) ve uygunluk (*Gebotenheit*)^{7 8}. Bunlardan gereklik daha ziyade savunmanın zorunlu olması ve en hafif aracın seçilmiş olması ile ilgilenirken, Türk hukukundaki gibi bu aşamada tüm değerler tartımı henüz toptan yapılmaz⁹. Korunan ve zarar gören değerler arasındaki dengeden, fail/savunan ile mağdur/saldırgan arasındaki ilişki ve bunların kişisel kusurlarının meşru savunma haline etkisine kadar pek çok husus, söz konusu uygunluk altında değerlendirilir. İşte meşru savunmanın orantılılığına dair bir başlık olan uygunluk altında ele alınan bir diğer unsur olarak da karşımıza provokasyon halleri çıkmaktadır.

Türk ceza hukukunda, failin meşru savunma haline sebebiyet veren saldırıyı, kendi önceki davranışlarıyla provoke etmesi, Alman ceza hukukuna nazaran çok daha az ve sınırlı ele alınmıştır. Bu bağlamda, ceza hukuku literatüründe “provokasyon” kavramına yüklenen anlam, karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmalı ve hangi davranışların hangi gerekçelerle provokasyon teşkil edeceği belirlenmelidir. Ardından, provokasyonun türleri, ayırım gerekçeleri ve doğurduğu sonuçlar bakımından, yine karşılaştırmalı bir çerçevede ortaya konmalıdır. Bu karşılaştırma kapsamında, Alman hukukundaki meşru savunma hakkından tam mahrumiyet veya savunmanın sınırlı uygulanması gibi çözüm önerilerinin Türk hukuku sistemine aktarılabilirliği, pozitif hukuk, doktrin ve içtihat ışığında incelenmelidir. Tüm bu değerlendirme, meşru savunmanın orantılılık unsuruna dair temel yaklaşım farkları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışma, meşru savunma hukuka uygunluk sebebinde, zorunluluk hâlindeki “neden olmama” şartına benzer “saldırıyı provoke etmemiş olma” şeklinde bir olumsuz şartın mümkünatı üzerine kaleme alınmıştır. Türk öğretisinin bu soruya getirilmiş açık ve net bir cevaptan yoksunluğu, hem çalışmanın kendisine hem de mehz kanun ülkesi Almanya’da gündeme gelen tartışmalardan karşılaştırmalı bir şekilde yararlanmaya teşvik olmuştur.

⁷ Nuran Haydar Çelik, Türk Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Sınırın Aşılması (Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025) 55 vd.

⁸ Türk hukukunda ‘*Erforderlichkeit*’ için ‘gereklik’, ‘*Gebotenheit*’ için ise ‘*uygunluk*’ karşılıklarının tercih edildiği görülmektedir. Bkz., Nuri Berkay Özgenç, ‘Meşru Savunmada Orantılılık’ (2022) 12(24) *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 245, 251; Elif Ergüne ve Erkan Sarıtaş, ‘Provokatif Meşru Savunma’ (2022) 26(2) *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 477, 507; Reşit Karaaslan, ‘Üçüncü Kişi Lehine Meşru Savunma’ (2020) 15(43) *Ceza Hukuku Dergisi* 463, 482. ‘*Gebotenheit*’ için (savunmanın) hukuken izin verilebilirliği karşılığının tercih edildiği kaynak için bkz., Mehmet Kaplan, ‘Meşru Savunmada Orantılılık’ (2023) 13(2) *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1150.

⁹ Jürgen Baumann, Ulrich Weber, Wolfgang Mitsch ve Jörg Eisele, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, (13. Aufl., Verlag Ernst und Werner Gieseking 2021) §15, kn. 39; Joachim Kretschmer, ‘Notwehr bei Fahrlässigkeitsdelikten’ (2002) 2 *JURA* 114, 117.

Dolayısıyla, burada öncelikle uygunluk şartı kısaca tanımlanacak (I) ve ardından bu çerçevede provokasyon müessesesi incelenecektir (II).

I. GENEL OLARAK MEŞRU SAVUNMANIN UYGUNLUK ŞARTI

Alman kaynaklarında uygunluk şartı, meşru savunmanın “sosyal-etik sınırları” olarak ele alınmaktadır¹⁰. Bu aşamaya kadar haksız bir saldırının varlığı, bunun güncelliği, savunmanın saldırgana yöneltildiği incelenir ve orantılılık altında gereklilik bakımından halin şartları içerisinde bu savunmayı yapmanın zorunlu olduğu, failin elindeki ya da ulaşabildiği ve kendisi için geri dönülmez risk teşkil etmeyecek araçlar içerisinde en hafifini tercih etmiş olduğu teyit edilir. Uygunluk şartında ise savunmanın orantılılığı, korunan ve zarar gören değerlerin karşılıklı tartımı, fail ve mağdurun özellikleri ve bunlar arasındaki ilişkiden doğan bazı özellikli durumlar ile haksız saldırıya sebep olma noktasında savunmacı failin ön davranışlarının mevcudiyeti ve tüm bunların savunmaya etkisi yönünden incelenir.

Uygunluk şartı böylece kendi içerisinde -aralarında bir öncelik ve derecelendirme ilişkisi olmaksızın, inceleme bakımından- Alman Federal Yüksek Mahkemesi’nin (AFYM) içtihadı ışığında dört alt grupta ele alınabilir¹¹:

- Korunan ve zarar gören değerler arasında aşırı orantısızlık
- Kusur yeteneğinden mahrum ya da yanılğı içerisinde olan kişilerin saldırıları
- Saldırının yakın ve sıkı kişisel ilişkide olunan, bilhassa da failin garantörü bulunduğu kişiden kaynaklanması
- Meşru savunma haline failin saldırganı provoke ederek yol açmış olması

İlk olarak saldırı ve savunma arasında katlanılamayacak derecedeki¹² orantısızlıklarda (*grobe Unverhältnismäßigkeit / krasses Missverhältnis*) Alman hukukunda çoğunluk, uygunluk şartı sağlanmadığından meşru savunmanın varlığını reddeder¹³. Bilinen ve sık verilen bir örnek

¹⁰ Hans Kudlich, ‘An den Grenzen der Notwehr’ (2014) *JA* 587, 587.

¹¹ Volker Krey ve Robert Esser, *Deutsches Strafrecht – Allgemeiner Teil*, (7. Aufl., Kohlhammer 2022) §14, kn. 532; Kristian Kühl, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (8th edn, Vahlen Jura 2017) §7, kn. 168.; Özdem Özyaydin, *Notwehr und Notstand im Deutsch-Türkischen Rechtsvergleich* (Inaugural-Dissertation, Köln 2012) 170 ff.

¹² *BGH*, 3 StR 450/10, 1 März 2011, (HRRS 2011 Nr 557). ‘tamamen ölçüsüz’ (*völlig maßlos*) ve ‘katlanılamayacak derecede abartılmış’ (*unerträglich überzogen*) tabirleri de tercih edilmektedir, bkz. Urs Kindhäuser ve Till Zimmermann, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (10. Aufl., Nomos 2022) §16, kn. 41; Özgenç (n. 8) 252 ise ceviri tercihini ‘tahammül edilemez’ ifadesinden yana kullanmıştır.

¹³ Walter Perron ve Jörg Eisele, ‘§33 Notwehrexzess’ in: Adolf Schönke ve Hörst Schröder (hrsg.) *Strafgesetzbuch: StGB Kommentar* (30. Aufl., C.H. Beck 2019) §33, kn. 7; Kühl, (n 11) §7, kn. 176; Baumann,

olarak, tekerlekli sandalyeye mahkum ve çok yaşlı fail, bahçesinden elma çalan komşu çocuklarını ancak bir el ateş ederek engelleyebilecek durumdadır ve öyle de yaparak bir çocuğun yaralanmasına neden olur¹⁴. Gereklik (*Erforderlichkeit*) ilkesi araçlarda ve değerler arasında mutlak denge aramadığından bu hareketi görünüşte ölçülüdür de¹⁵. Ancak uygunluk (*Gebotenheit*) kriterinden geçemez.

İkinci gruptaki olaylarda, kusur yeteneğinden mahrum olan, kusuru azalmış ya da tamamen ortadan kalkmış olan veya yanıldığı belli olan kişilerin saldırılarına karşı yapılacak savunmanın normalden daha sınırlı olması gerektiği ifade edilmektedir. Nitekim bu kişilerin saldırılarıyla hukuk düzeninin geçerliliği sadece kısmen tehdit edilmektedir ki, yeniden teyit edilmesi için normal boyutta bir savunma gerekli olmaz¹⁶.

Üçüncü olarak, yakın kişisel bağlantı ve özellikle de garantörlüğün söz konusu olduğu hallerde de yine savunmanın sınırı daha geride olacaktır. Zira kendini savunma hakkı ile garantörlük yükümlülüğü arasındaki dengeyi gözetmek gerekecektir¹⁷. Burada da, diğer kişiyi koruma ve gözetim yükümlülüğü hukuk nezdinde son derece ön planda olduğundan, ağır savunma yöntemlerinden kaçınılmalıdır¹⁸.

Dördüncü grubu ise bir sonraki bölümde ele alacağımız maksatlı veya kusurlu neden olmalar teşkil etmektedir.

Alman hukukunda bu gibi durumlar söz konusu olduğunda failin doğrudan saldırgan savunması gereklik kriterinden geçse bile, uygun olmadığı için meşru sayılmamaktadır. Zira bu hallerde, duruma ve olayın derecesine göre failden sırasıyla kaçması, hiç savunmada bulunmaması veya kendini korurken karşıdaki saldırganı da koruyacak şekilde savunma

Weber ve Mitsch (n. 8) §15, kn. 51; Johannes Wessels, Werner Beulke und Helmut Satzger, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (52. Aufl., C.F. Müller 2022) §10, kn. 526; Rudolf Rengier, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (15. Aufl., C.H. Beck 2023) §18, kn. 58.

¹⁴ Rengier (n 13) §18 kn. 57.

¹⁵ Winfred Schwabe, *Lernen mit Fallen, Strafrecht Allgemeiner Teil* (10. Aufl., Boorberg Verlag 2019) 54. Meşhur '*Kirschbaum – Fall*' (kiraz ağacı kararı) için bkz., RG, 20 September 1920, I 384/20 (RGSt 55, 82) Bu kararında söz konusu savunmayı ölçüsüz bulmayan Alman içtihadı, katlanılamayacak derecedeki bu gibi hallerde artık savunmayı gerekli (*geboden*) bulmayarak meşru savunmayı sınırlamaktadır. Bkz. BGH, 12 Februar 2003, I StR 403/02 (NJW 2003, 1955, 1957)

¹⁶ Hans-Heinrich Jescheck und Thomas Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil* (5. Aufl., Duncker & Humbolt 1996) 345.

¹⁷ Schwabe (n 15) 55.

¹⁸ Jescheck ve Weigend (n 16) 346.

yapması, defedici değil, koruyucu savunma içinde olması beklenmektedir¹⁹. Buradaki mantık, hukuk düzeninin yalnız savunanı değil, saldırganın da haklarını korumakta menfaati olduğu ve bunu gözettiğinden ileri gelir²⁰.

AFYM meşru savunmanın toplumsal etik sınırlandırılması çerçevesinde, hem kusurlu ön davranış hem de uygunluk şartının diğer alt başlıklarında geçerli olmak üzere ‘üç basamak teorisi’ni geliştirmiştir²¹. Buna göre, böyle hallerde savunmanın (*Abwehr*) doğrudan karşılık vermek şeklindeki bir ‘saldırgan / aktif veya karşı koyucu (*ofansif*) savunma’ (*Trutzwehr*) olamayacağı, daha ziyade kendini sakınmaya dayanan ‘korumacı (*defansif*) savunma’ (*Schutzwehr*) formunda pasif ve edilgen olmasının beklediği ifade edilmektedir²². Bu konuda tehlikeyi engelleyebildikleri ölçüde kaçınmak (*Ausweichen*)²³, korumacı ve saldırgan savunmanın bir sıra içinde, bir önceki etkili olmadıkça diğerine geçilecek şekilde üç basamakta savunmada bulunulması önerilmektedir²⁴. Elbette bunun için önceki basamağın öncelikle mümkün olup olmadığı da araştırılmalıdır²⁵.

Türk ceza hukukunda ise meşru savunma, orantılılık ilkesi dışında, sosyal ve etik değerleri göz önünde bulunduran ek bir “uygunluk” kriteri içermemektedir. Bu nedenle, saldırganın kusur yeteneğinin bulunmadığı, dikkate alınması gereken ölçüde azaldığı ya da garantörlük durumunun söz konusu olduğu durumlarda veya meşru savunmaya fail tarafından kusuru ile sebep olunan hallerde, savunma eyleminin kademelendirilmesi gibi bir uygulama mevcut değildir. TCK md. 25/1’de düzenlenen orantılılık ilkesi ise yalnızca araçların son çare olarak kullanılmasıyla ilgili olmayıp, korunan ve zarar gören değerleri de kapsayan kapsamlı bir tartım gerektirdiğinden, bahsedilen tüm durumlar bu çerçevede zaten değerlendirilebilecektir. Dolayısıyla kanunda açıkça yer almayan ve hatta ima dahi edilmeyen sosyal etik ölçütlerle failin savunmasını sınırlamak veya kademelendirmek, adeta ahlak

¹⁹ Bernd Heinrich, *Ceza Hukuku Genel Kısım – I* (Yener Ünver çev., Adalet Yayınevi Mart 2014) para. 380; Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §10, kn. 525, 538; Kühl (n 11) §7, kn. 258; Walter Gropp ve Arndt Sinn, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (5. Aufl., Springer 2020) §5, kn. 191-2.

²⁰ Schwabe (n 15) 54.

²¹ Heinrich (n 19) para. 361; BGH, 14 Juni 1972, 2 StR 679/71, BGHSt 24, 356, 358; BGH, 2 Juli 2015, 4 StR 509/14, BGHSt 26, 143, 145 vd.; BGH, 12 Dezember 1975, 2 StR 451/75, BGHSt 26, 256, 257; BGH, 26 Oktober 1993, 5 StR 493/93, BGHSt 39, 374, 379. <https://research.wolterskluwer-online.de> , Erişim Tarihi 24.02.2026.

²² Schwabe (n 15) 56

²³ İlk basamaktaki beklentinin onur kırıcı bir kaçma değil, mevcut kaçınma olanaklarının değerlendirilmesi şeklinde yorumlanması gerektiğine dair bkz., Heinrich (n 19) para. 361.

²⁴ Rengier (n 13) §18, kn. 56.

²⁵ Theodore Lenckner ‘Notwehr bei provoziertem und verschuldetem Angriff’ (1961) *GA* 299 vd.

kurallarını ceza hukukuna kaynak teşkil etmek sonucuna götüreceğinden kanaatimizce kabul edilemez²⁶.

Yine de literatürde bir kısım görüşler, uygunluk şartını, savunmanın orantılılık unsurunun bir nevi ögesi olarak Türk hukuku bakımından da kabul edilebilir bulmaktadırlar²⁷. Bu görüş, TCK md. 25/1'deki orantılı savunma tabirini ölçülülük ve uygunluk olarak ikiye ayırarak Alman hukukundakine benzer şekilde değerlendirir. Buna göre uygunluk şartı gerçekleşmediğinde meşru savunma hakkı tamamen ortadan kalkmayıp Alman içtihadında uygulanan kademeli yöntem uyarınca sınırlandırılmalıdır.²⁸ Bu durumda örneğin hayatın olağan akışı içerisinde gerçekleşen önemsiz saldırılarda savunma derecesi kaçınmacı olarak başlamalıdır.²⁹ Yine nasıl ki hukuk düzeni yaş küçüklüğü ya da akıl hastalığı nedeniyle kusuru azalanları daha az cezaya layık görmektedir, demek ki bunlardan gelen saldırılara da normal ölçülerde veya doğrudan saldırgan/ofansif değil, yine kaçınmacı veya defansif savunma ile karşılık verilmelidir.³⁰ Yine hukuk düzeninin aileyi koruması veya kamu görevinden edindiği menfaat ya da yaşam hakkının çok üstün bir hak olarak kabul etmesi sebepleriyle de bu hallerdeki savunmaların sınırlandırılması makul görülmüştür.³¹

Oysa bize göre dereceli savunma, Türk ceza hukukuna tamamen yabancı bir mefhum olduğu gibi, Alman hukukunda bile yer yer muğlak olduğu gerekçesiyle uygunluk kriterinin topyekûn eleştirildiği vakidir.³² Çocuklara veya önemsiz saldırılara – ki bu kavram da muğlaktır – ya da failin kusuru ile neden olduğu saldırılara karşı yapılması gereken savunmanın ölçüsü, somut olayın tüm şartları, kullanılan araçlar, korunan riske atılan ve zarar gören değerler ile etkili olan tüm unsurlar toplu değerlendirmeye tabi tutulup belirlenir³³. Bunun sonucunda hareket ya ölçülüdür ve meşru savunmadan yararlanır, ya ölçüsüzdür ve yararlanamaz. Biraz ölçülü olmak veya sınırlı savunma, Türk ceza hukukunda ne içtihat ne de öğretide karşılık

²⁶ Aynı yönde bkz.: Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 519.

²⁷ Karaaslan (n 8) 482; Melik Kartal, Meşru Savunmanın Hukuki Esası Bağlamında Gereklilik ve Orantılılık (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018) 129 vd., 202-3.

²⁸ Kartal (n 27) 203.

²⁹ ibid 131.

³⁰ ibid 168.

³¹ ibid 204.

³² Volker Erb, '§32 Notwehr' in: Volker Erb, Jürgen Schaefer, von Bernd Heintschell-Heinegg (hrsg.) *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch* (4. Aufl., C.H. Beck 2020) §32, kn. 205.; Carl Friedrich von Scherenberg, *Die sozioethischen Einschränkungen der Notwehr* (Peter Lang 2009) 74.

³³ Yargıtay C.G.K., 1-841/440, 31.10.2017; Kaplan (n 8) 1155; Ali Emrah Bozbayındır, 'Grundlagen und Grenzen des Notwehrrechts im türkischen Strafrechts' (2015) *ZSTW* 1093, 1104.

bulmamıştır. Belki de tam da bu durumlar için TCK md. 27’de düzenlenen hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması hükümleri gündeme gelebilir^{34 35}.

II. UYGUNLUK ŞARTININ ALT UNSURU OLARAK PROVOKASYON

A. Kavram

Her şeyden önce burada “provokasyon” tanımlanmalı ve bu müessese diğer kusurlu sebep olmalardan ayırt edilmelidir. Türk Dil Kurumu ifadeyi *kışkırtma*, kışkırtmayı ise ‘... *karşı eylemde bulunmaya zorlayan, önceden tasarlanmış girişim*’ olarak tanımlamaktadır³⁶. Dolayısıyla karşı tarafın saldırma ihtimalinin amaçlanmadığı ya da bunun en azından öngörülmediği hallerde artık provokasyondan söz etmek doğru olmayacaktır³⁷.

Kusurlu neden olmaya verilen bir örnek, (B)’yi sevgilisi (C) ile uygunsuz vaziyette yakalayan (B)’nin kocası (A)’nın silahını doğrultmuşken (C)’nin hızlı davranıp onu öldürmesidir³⁸. Burada her ne kadar (A)’nın saldırısı bakımından belki haksız tahrik düşünülebilecekse de bu kişiler (A)’nın kendilerini görmesini istemediğinden ve onu kışkırtmayı amaçlamadığından meşru savunmada orantılılığı etkileyebilecek bir provokasyondan zaten söz edilemeyecektir.

Tam da bu noktada meşru savunma provokasyonunda, haksız tahrikten farklı olarak failin, hareketinin saldırganı tahrik edeceğini en azından öngörmüş olması gerektiğinin arandığı vurgulanmalıdır. Haksız tahrikte bulunan mağdur ise böyle bir öngörülebilirlik kriterine tabi tutulmaz. Yine haksız tahrik teşkil eden fiilin hukuk düzeni ile çelişmesi gerekirken, provokasyonda sosyal-etiğe aykırı her tür davranış bu kapsamda görülmektedir. Son olarak da meşru savunma provokasyonunda, provoke edilen saldırganın hiddet veya şiddetli öfkeye kapılmasının aranmadığı, saldırıyı bu duygu etkisi altında yapıp yapmadığının incelenmediği belirtilmek gerekir. Bu farklılıklarla birlikte elbette bir olayda ikisinin aynı anda gerçekleşmiş olması son derece olasıdır.

³⁴ Aynı yönde bkz., Kaplan (n 8) 1167.; Bozbayındır (n 33) 1109.

³⁵ Meşru savunma hakkı sınırlansa da hâlâ sürdüğü için, sınırın aşılması hükümleri Alman hukukuna göre de uygulanabilir. Bkz., Joachim Renzikowski, ‘Der Verschuldete Notwehrexzess’ (1998) *Festschrift für Theodor Lenckner zum 70. Geburtstag* 249, 254.

³⁶ Türk Dil Kurumu, *TDK Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> , Erişim Tarihi 05.09.2025.

³⁷ Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 483.

³⁸ ibid 482.

Yine bu provokasyonun da kendisinin saldırı boyutuna ulaşmaması gerekir. Söz konusu öngelen kusurlu davranış bizatihi bir haksız saldırı teşkil etmekteyse bu takdirde ona yapılan hareketi zaten meşru savunma çerçevesinde değerlendirmek gerekecektir³⁹.

AFYM içtihadına göre, bir meşru savunma sınırlaması ancak, saldırının aldirıya uğrayanın hukuka aykırı veya en azından sosyal-etik açıdan onaylanamaz kusurlu bir ön davranışı nedeniyle ortaya çıkmış olması ve bu ön davranış ile hukuka aykırı saldırı arasında yakın bir zaman ve mekân bağlantısı bulunması hâlinde söz konusu olur.⁴⁰

Meşru savunma bakımından provokasyonun Alman hukukunda çoğunlukla kasıtlı ve taksirli olmak üzere ikiye ayrıldığı ileri sürülmüştür⁴¹. Bu ayrımı biz Türkçe olarak ‘maksatlı’ ve ‘kusurlu’ şeklinde aktarmayı tercih edeceğiz. Nitekim Alman kaynaklarında teknik olarak ‘kasıt’ (*vorsätzlich*) ve ‘taksir’ (*fahrlässig*) kelimeleri değil, ‘maksatlı’ (*absichtlich*) ve ‘maksatlı olmadan’ (*unabsichtlich*) ya da ‘kusurlu’ (*schuldhaft*), başka şekilde yükümlülüğe aykırı olarak (*sonstiges pflichtwidriges*), başka şekilde faile isnad edilebilen (*sonst vorwerfbar*) sözcükleri kullanılmıştır⁴².

Burada failin provokasyon teşkil eden fiile yönelik kastı ya da taksiri değil- zira söz konusu fiillerin muhakkak suç teşkil etmeleri gerekmediği gibi, haksızlık dahi sayılmayan, sadece toplumsal etiğe aykırı davranışların da bu kapsamda kalıp kalmadığı bile öğretide tartışılmıştır – bununla güttüğü amaç belirleyici olmalıdır. Buna göre, failin işlemek istediği suça kılıf olması ve cezadan kurtulmak amacıyla meşru savunma halini bilerek yaratması ve böyle bir amaç gütmemekle birlikte, saldırganı tahrik eden hareketi kusurlu olarak gerçekleştirmesi arasında ayrım yapılmalıdır.

³⁹ ibid 481.

⁴⁰ BGH, 17 Juni 2020 – 4 StR 658/19 (LG Landau in der Pfalz)

⁴¹ Ayrımın adlandırması için bkz. Kartal (n 27) 154.

⁴² Örn bkz. Jescheck ve Weigend (n 16) 347; Helmut Frister, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (10. Aufl., C.H. Beck München 2023) §16, kn. 31; Baumann, Weber ve Mitsch (n 9) §15, kn. 54-5; Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §10, kn. 535; Kühl (n 11) §7, kn. 248; Keza Türk öğretisinde *Ergüne* ve *Sarıtaş*, maksatlı ve kasıtlı şeklinde ayrım yaparak, *Kartal*’ın taksirli, bizim ise kusurlu isimle grupladığımız, maksatlı dışında kalan provokasyon hallerini, karşı tarafın provoke olacağının öngörülebildiği ‘kasıtlı’ haller olarak adlandırmaktadırlar, bkz. *Ergüne* ve *Sarıtaş* (n 8) 489. *Ünver* de, *Heinrich* çevirisinde *absichtlich* kelimesinin karşılığını -kasıtlı değil- ‘bilinçli’ olarak çevirmeyi uygun görmüştür. Bkz. *Heinrich* (n 19) para. 371 vd.

B. Maksatlı Provokasyon

Maksatlı provokasyon (*Absichtsprovokation*) ‘meşru savunma örtüsü altında’ (*unter dem Deckmantel der Notwehr*) istediği suçu işlemek şeklinde ifade edilmektedir⁴³. Örneğin, düşmanı (F)’yi öldürmek isteyen (K), ceza almamak için bir plan yapar ve onu önce hassas olduğu namus noktasından tahrik eder ve kendisine karşı saldırıya geçmesini sağlar, ardından da (F)’yi meşru savunma içerisinde öldürür⁴⁴.

Maksatlı provokasyonu açıklamakta ortaya atılan teoriler şu şekildedir:

Hukukun korunması / savunulması ya da katı normatif teorilere göre, provokasyon, saldırganı meşru savunma haline sokmadığı sürece, yani kendisi bir haksız saldırı teşkil etmediği sürece, provokasyon failinin savunma hakkı da ortadan kalkmaz⁴⁵. Zira haksız bir saldırıya karşı savunma yapan en nihayetinde hukuku da koruyordur ve meşru savunmanın saldırıya sebep olmama gibi bir şartı da kanunlarda yer almamaktadır⁴⁶ ⁴⁷. Görüş, hukuk düzeniyle çatışma halindeki provokatörün hukukun korumasından yararlanamaması gerektiği yönünde eleştirilmektedir⁴⁸.

Kendini koruma teorisi ise, prensip olarak provokasyonun her ne kadar sınırlasa da meşru savunmayı tamamen ortadan kaldırmayacağını ileri sürer⁴⁹. Teoriye göre failin kendini saldırının akışına bırakarak hiç savunmada bulunmaması, özellikle de umutsuz vakalarda

⁴³ Jescheck ve Weigend (n 16) 346; Thomas Rönnau und Kristian Hohn, ‘§32 Notwehr’ in: Thomas Rönnau, Kristian Hohn, Frank Zieschang, Andreas Grube und Christian Klie (hrsg.) *Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar: Großkommentar, Band III, §32-37* (13. Aufl., DeGruyter 2019) §32, kn. 252; Erb (n 32) §32, kn. 227; Kristian Kühl, ‘Die „Notwehrprovokation“’ (1991) *JURA* 57, 57. Türk hukukunda Önder, maksatlı provokasyonu, ‘amaççı tahrik’ olarak nitelendirmektedir, bkz. Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Dersleri* (Filiz Kitabevi 1992) 218.

⁴⁴ Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 487-8.

⁴⁵ Thomas Hillenkamp, *Vorsatz und Opferverhalten* (Verlag Otto Schwarz 1981) 125 vd.; Paul Bockelmann, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (C.H. Beck 1979) 95; Baumann, Weber ve Mitsch (n 9) §15, kn. 54 vd.

⁴⁶ Baumann, Weber ve Mitsch (n 9) §15, kn. 55-6; Thomas Hillenkamp und Kai Cornelius, *32 Probleme aus dem Strafrecht* (15. Aufl., Verlag Franz Vahlen 2017) 15-17.

⁴⁷ Tam olarak bu çerçevede ele alınamasa da, maksatlı provokasyon failinin elinden savunma hakkı alınacaksa davalarda saldırıya uğrayanların da âdeta yargılanacağı ve hukuk düzeninde belirsizliklere neden olunabileceği tedirginliği de dile getirilmektedir. Bkz. Günter Spendel, ‘§32 Notwehr’ in: Klaus Geppert, Günter Gribbohm, Hans-Joachim Hirsch, Joachim Häger, Ruth Rissing-van Saan und Günter Spendel (hrsg.) *Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar: Großkommentar, Band II, §32-60* (11. Aufl., DeGruyter 2018) § 32, kn. 290. Oysa mesele hukuka uygunluk nedeninin mevcudiyeti veya ölçülerini tespit etmektir. Elbette saldırıya uğrayanın hareketleri de yargılama esnasında incelenecektir. Hatta sınırın aşılması halinde savunmacının doğrudan sanık olması da vakidir.

⁴⁸ Heinrich (n 19) para. 374.

⁴⁹ Kühl (n 11) §7, kn. 239; Jescheck ve Weigend (n 16) 346-7; Rolf Schmidt, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (2. Aufl., Rolf Schmidt Verlag 2021) kn. 362.

hukuksal değerlerinden fedakârlık etmesi kabul edilemez. Bu, devletin onu gözden çıkardığı anlamına gelir. Eğer ancak kaçma ve kaçınma imkânı olduğu halde savunmaya devam etmişse o zaman savunması meşru kabul edilmez⁵⁰.

Bazı eski mahkeme kararlarında bu hallerde meşru savunmanın kabul edilmemesinin faildeki savunma iradesi eksikliğine bağlandığı görülmüştür. Ancak bu yaklaşım, savunma iradesinin varlığının, içeriğindeki farklı motiflerden etkilenmeyeceği gerekçesiyle reddedilmektedir⁵¹.

Çokça savunulan⁵² hakkın kötüye kullanılması teorisine göre ise, meşru savunma maskesi altında hukuka aykırı bir saldırı vardır ve bu yüzden, bu kişi ne hukukun bekçisi addedilebilir, ne savunma hakkının bulunduğundan söz edilebilir. Bu tip olaylarda gerçekte bir meşru savunma doğmamış, fail âdetâ bu nedeni kendi suç işleme hedefi doğrultusunda kullanmış ve planlamıştır. Nitekim meşru savunma, izin verilmiş bir otomatik karşı saldırı değildir.⁵³

Kısmen savunulan sebebinde illegal hareketler (*actio illicita in causa*) teorisi ise, kişinin saldırıdan önce yaptığı provokasyon içerikli davranışın meşru savunma hakkını sınırladığından yola çıkar.⁵⁴ Burada yapılan iki aşamalı değerlendirmenin birinci basamağında meşru savunmanın şartları oluşmuşsa savunmacının davranışının hukuka uygun olduğu kabul edilir. Sonraki ikinci basamakta, failin provokasyonu hukuka aykırı kabul edilir ve buna binaen yapılan savunma hareketi provokasyon kasıtlı ise kasten, taksirli ise taksirle sorumluluğuna gidilir.⁵⁵

Teori özünde, sebebinde hukuka aykırı olan hareketin, hukuka uygun sonuç doğurmayacağından ve cezalandırılması gerektiğinden yola çıkar.⁵⁶ Bu teoride failin

⁵⁰ Kühl (n 11) §7, kn. 246; Jescheck ve Weigend (n. 16) 347.

⁵¹ Heike Diederich, *Ratio und Grenzen des straflosen Notwehrexzesses* (Mensch & Buch Verlag, 2001) 106.

⁵² BGH 17. Januar 2019 – 4 StR 456/18 (NStZ 2019, 263); BGH 3. Juni 2015 – 2 StR 473/14 (NStZ 2016, 84). Lenckner (n 25) 300; Christian Bertel, ‘Notwehr gegen Verschuldete Angriffe’ (1972) *ZStW* 3, 4; Heinrich (n 19) para. 375; Claus Roxin, ‘Die Sozialethischen Einschränkungen des Notwehrrechts’ (1981) *ZStW* 85, 86; Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 516; Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §10, kn. 536; Christian Jäger, *Examens - Repetitorium Strafrecht Allgemeiner Teil* (8. Aufl., C.F. Müller Verlag 2017) §4, kn. 122; Urs Kindhäuser, ‘§32 Notwehr’ in: Urs Kindhäuser, Ulfrid Neumann und Hans Ullrich Paeffgen (hrsg.) *Strafgesetzbuch Kommentar* (6. Aufl., Nomos Verlag 2023) §32, kn. 121.

⁵³ Albin Eser, ‘Justification and Excuse’ (1976) 24 *American Journal of Comparative Law* 633.

⁵⁴ Walter Perron, ‘§32 Notwehr’ in: Adolf Schönke ve Hörst Schröder (hrsg.) *Strafgesetzbuch: StGB Kommentar* (30. Aufl., C.H. Beck 2019) §32, kn. 57- 61; Frister (n 42) §14, kn. 6, 16, kn. 32.

⁵⁵ BGH, 22. November 2000 – 3 StR 331/00 (NJW 2001, 1076).

⁵⁶ Serdar Talas, Ceza Hukukunda Kusur İlkesi Bağlamında Nedeninde Serbest Hareket Kavramı ve Geçici Nedenlerin Ceza Sorumluluğuna Etkisi (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2011) 96 vd.; Lenckner (n 25) 303; Ayşe Özge Atalay, *Actiones Liberae In Causa* (Ash İtibarıyla Özgür Hareketler)

gerçekleştirdiği kusurlu öncül hareketi nedeniyle sorumlu tutuluyor olması onun sebebinde serbest hareketler (*actio libera in causa*) kuramı ile benzerlik arz eden ve çoğu kez birlikte ele alınmalarına neden olan yönüdür.⁵⁷ Buna göre failin davranışları geriye doğru izlenir ve hukuka uygunluk nedenini kendisi meydana getirmişse bundan artık yararlanamayacağı ifade edilir.⁵⁸ Bu teori de aynı hareketi hem hukuka uygun hem de hukuka aykırı kabul ederek çelişkiye düştüğü için eleştirilmiştir.⁵⁹

Son olarak rıza teorisinde, fail provokasyonda bulunarak kendi hukuki değerinin saldırıya uğramasına rıza göstermektedir. Bu yüzden de saldırı meşru olur, böylece bu meşru saldırıya karşı failin meşru savunma hakkı doğmaz⁶⁰. Ancak saldırıya uğrayan her hak üzerinde serbestçe tasarruf edilemediğinden, ayrıca en nihayetinde provokatörün amacı kendisinin zarar görmesi olmadığından, onu meşru savunma hakkından yararlandırmamak için saldırıyı meşru addetmek yerinde olmaz⁶¹. Kanımızca mesele saldırıyı hukuka uygun değil, savunmayı hukuka aykırı saymakla ilgilidir⁶².

Elbette bu teorilerin dışında, bilhassa da Alman hukukunda, maksatlı provokasyon halinde failde gerçek bir savunma iradesi ve dolayısıyla meşru savunmanın subjektif unsuru eksik olduğundan dolayı fiilin hukuka uygun olmayacağı da savunulmaktadır⁶³.

Her iki hukuk öğretisinde neredeyse tartışmasız şekilde, failin durumu suni olarak yarattığı ve cezadan kurtulmasını buna borçlu olduğu maksatlı provokasyon halinde meşru

Kuramı Çerçevesinde Ceza Sorumluluğu (Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2018) 274-5.

⁵⁷ Michael Lindemann und Tilman Reichling, 'Die Behandlung der so genannten Abwehrprovokation nach den Grundsätzen der actio illicita in causa' (2009) 6 *JuS* 499.

⁵⁸ Atalay (n 56) 276.

⁵⁹ Claus Roxin, *Strafrecht Allgemeiner Teil, Band:1* (4. Aufl., Verlag C.H. Beck 2006) §15, kn. 68; Kühl (n 11) §7, kn. 243; Karaaslan (n 8) 510. Kaldı ki madem savunma hukuka uygun olup hukuka aykırı olan provokasyon hareketidir, o takdirde saldırganın provokasyona direnerek saldırmadığı -tahrik olmadığı- ve dolayısıyla failin ona vurmadığı hallerde kabul edilmez şekilde teşebbüs tartışmak gerekecektir yönüyle de eleştiren bkz., Heinrich (n 19) para. 377.

⁶⁰ von Scherenberg (n 32) 188; Savunmacının en nihayetinde provokasyon hareketiyle saldırıya rızası olduğuna dair yine bu yönde bkz., Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §10, kn. 536; Reinhart Maurach ve Heinz Zipf, *Strafrecht Allgemeiner Teil, Teilband I* (8. Aufl., Müller 1992) §26, kn. 43.

⁶¹ Heinrich (n 19) para. 378.

⁶² Benzer yönde bkz., Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 518. Keza hâlâ saldırgandan kendine hâkim olarak hukuka uygun alanda kalması beklenir, ancak provokatör kendisini saldırıya tetiklediğinden, savunma hakkı daha sınırlı olacak, örneğin basit yaralanmalara katlanması beklenebilecektir. Bkz. Diederich (n 51) 120-1.

⁶³ Bkz. Kindhäuser (n 52) §32, kn. 119.

savunma hakkının hiç olmadığı savunulmaktadır⁶⁴ ⁶⁵. Maksatlı provokasyon noktasında sebebinde illegal hareketler (*actio illicita in causa*) teorisinden yana görüş bildiren Atalay'a göre, fail meşru savunma sebebinin yaratarak aklındaki suçu işleme şeklinde bir tasarlama içerisine girdiğinden, amaçlanan suç bakımından tasarlama bir ağırlatıcı neden teşkil ettiği takdirde cezanın bundan dolayı ağırlaştırılması bile gerekmektedir⁶⁶.

Ancak azınlık görüş olarak, meşru savunma hakkını topyekûn reddetmek yerine, mümkün olduğunca sınırlamanın daha yerinde olacağı belirtilmiştir⁶⁷. Özellikle de bir olay failin planladığı meşru savunma kurgusunu aşacak şekilde gelişti ve provokatör, beklediğinden çok daha ağır bir saldırıya maruz kaldıysa, burada artık yapay değil gerçek bir meşru savunmanın doğumunu kabul etmek gerekebilecektir⁶⁸.

Görüş şöyle bir örnekten yola çıkmaktadır: (A), kendisini meşru savunma pozisyonuna sokup darp etmek istediği (B)'ye ait arabayı ateşe verir. Bunu gören (B) çok sinirlenir ve silahını alarak (A)'ya doğru koşmaya başlar. İşte bu halde provokasyon maksatlı da olsa, hukuki değerler arasındaki açık dengesizlikten dolayı (A)'nın da hâlâ bir meşru savunma hakkının olduğu ve duygu durumuna göre meşru savunmada sınırın aşılması mazeret nedeninden yararlanması gerektiği ifade edilmektedir⁶⁹. Kaldı ki mağdurun hâlâ tahrike direnmek ve saldırmamak seçeneği olduğundan, tamamen kusursuz da sayılması uygun olmaz⁷⁰.

Azınlık görüşün doğmasına sebep olan biraz da Alman hukukundaki, söz konusu örnekte dahi failin meşru savunmadan yararlanamayacağı, riski kendisi yarattığı için tüm sonuçlarına

⁶⁴ Roxin (n 59) §15, kn. 65; Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §10, kn. 536; Gunnar Duttge, *Gesamtes Strafrecht, StGB, StPO, Nebengesetze, Handkommentar* (5. Aufl., Nomos Verlag 2022) §33, kn. 3; Uwe Murmann, *Grundkurs Strafrecht* (6. Aufl., C.H. Beck 2021) §26, kn. 85; Erb (n 32) §33, kn. 11. Helmut Satzger, 'Dreimal „in causa“ – actio libera in causa, omissio libera in causa und actio illicita in causa' (2006) 7 *JURA* 513, 519; Heinrich (n 19) para. 375; Gropp ve Sinn (n 19) §5, kn. 178; Kindhäuser (n 52) kn. 117 vd.

⁶⁵ Uğur Alacakaptan, *Suçun Unsurları* (Sevinç Matbaası 1975) 109; Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt: II* (14. Bası, Der Yayınları 2019) 347; Ersin Şare, 'Yüksek Mahkeme Kararlarında Meşru Savunma' (2018) 83(1) *İzmir Barosu Dergisi* 13, 26; Koca ve Üzülmüş (n 6) 282; Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (25. Baskı, Adalet 2021) 304; Artuk vd. (n 6) 498; Fahri Gökçen Taner, 'Türk Ceza Hukukunda Meşru Savunma' (2010) 12 *Ceza Hukuku Dergisi* 219, 228.

⁶⁶ Atalay (n 56) 276.

⁶⁷ Kartal (n 27) 164; H. Sefa Eryıldız, 'Alman Ceza Hukuku'nda Meşru Müdafaa Sınırlarının Aşılması (ALM. CK. M. 33)' (2016) 31 *Ceza Hukuku Dergisi* 93, 121; Jescheck ve Weigend (n 16) 346; Lenckner (n 25) 301 vd.; Baumann, Weber ve Mitsch (n 9) §15, kn. 56-7.

⁶⁸ Krey ve Esser (n 11) §14 kn. 557; Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 517.

⁶⁹ Eryıldız (n 67) 121; Atalay (n 56) 284.

⁷⁰ Eric Hilgendorf ve Brian Valerius, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, (Salih Oktar çev., Yetkin Yayınları 2021) 128.

katlanması gerektiği şeklindeki son derece katı görüştür⁷¹. İşte saldırganın failin umduğundan ve hedeflediğinden çok daha aşırı tepki verdiği hallerde (*Überreaktion*), bu durumdan istifade ederek suç işleme bahanesini bile aştığından artık onun da meşru savunma hakkının kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir⁷². Biz de bu görüşe iştirak etmekteyiz.

Maksatlı provokasyona ilişkin son olarak, kendisine saldırıyı provoke eden kişinin dışında bir üçüncü kişinin durumu bilmeyerek fail lehine meşru savunmada bulunması hali değerlendirilmelidir. Öğretide söz konusu olayda lehine savunmada bulunulan failin dolaylı fail olacağı, savunmayı gerçekleştiren üçüncü kişinin ise araç konumunda olduğu bu yüzden onun meşru savunmadan yararlanmaya devam edeceği belirtilmiştir⁷³. Oysa suça iştirakte asıl fiilin muhakkak haksız olması gerekir. Zaten yaratılmış bir senaryoda gerçek bir meşru savunmanın varlığını kabul etmediğimizden, durumdan haberi olmayan ve gerçek meşru savunma halinin oluştuğunu zanneden (araç) failin ancak hukuka uygunluk nedeninin şartlarında kaçınılmaz hatasından sorumlu tutmamanın mümkün olduğu kanaatindeyiz.

C. Kusurlu Provokasyon

Kusurlu provokasyonda asıl amaç, meşru savunma kılıfı ile suç işlemek olmamakla birlikte, fail saldırıya kusurlu ön davranışı ile neden olmuştur⁷⁴. Her ne kadar öğretide bunun da kast ve taksirli türlerini ayırt eden görüşler olsa da⁷⁵, sonuçlar itibarıyla bir fark doğmadığından biz burada bu ayrıma yer vermeyi gerekli görmüyoruz. Nitekim her hâlükârda saldırganın söz konusu tahrik sonucu saldırıya girişeceğinin “öngörülmesi” yeterlidir. Ancak bunun “biliniyor” olması, onu başlı başına maksatlı provokasyon hâline getirmez.

⁷¹ Görüş için bkz., Satzger (n 64) 518-9. Görüşü ayrıntılı biçimde değerlendiren ve eleştiren bir çalışma için bkz. Lisa Hecht, ‘Provocateurs and Their Rights to Self Defence’ (2018) *Criminal Law and Philosophy* 13 (1), 165 vd.

⁷² Kindhäuser (n 52) kn. 123; Maurach ve Zipf (n 60) §26, kn. 44; Hilgendorf ve Valerius (n 70) 128.

⁷³ Karaaslan (n 8) 511.

⁷⁴ Özeydin (n 11) 199.

⁷⁵ Krey ve Esser (n 11) §14 kn. 557 ff.; Kartal (n 27) 202 ff.

Kusurlu provokasyon halleri maksatlı olanlara nazaran çok daha dikkatli tetkik gerektirmektedir^{76, 77}. Zira burada artık tartışma konusu meşru savunmanın tamamen ortadan kalkması değil, sınırlandırılması olacaktır.

Öncelikle söz konusu fiil, failin özen yükümlülüğüne aykırı gerçekleştirdiği bir davranış olmalı ve bu davranışın bir saldırıya sebebiyet vereceği, olayın tüm şartları ele alındığında makul ve öngörülebilir olmalıdır⁷⁸. Diğer yandan, öngörülebilir olsa bile, ilgili fiiller izin verilen risk kapsamında ise veya sosyal açıdan alışıldık nitelikteyse yine meşru savunma sınırlandırılmayacaktır⁷⁹.

Bunun dışında provokatif fiil ile saldırı arasında zamansal ve mekansal yakınlık da aranacaktır⁸⁰. Fiilin haksızlığı noktasında; kural olarak herkesin, muhatabının hukuka uygun davranışına katlanma yükümlülüğü kabul edildiğinden, söz konusu provokasyonun hukuka uygun ancak yalnızca sosyo-etik olarak tasvip edilmediği hallerde artık meşru savunma hakkının etkilenmeyeceği savunulmaktadır⁸¹. Ancak aksi görüş olarak provokasyon teşkil eden davranışın muhakkak hukuka aykırı olmasının aranmayacağı, basamaklı savunma teorisinin uygulanabilmesi (yahut meşru savunmanın sınırlanmış sayılması için) sosyo-etik kurallara aykırılığın da yeteceği ifade edilmektedir⁸².

⁷⁶ Türk öğretisinde bazı yazarlarca provokatif meşru savunma ifadesi yalnız maksatlı savunmalar bakımından dar anlamda kullanılmaktadır. Bkz., Aykut Ersan, Meşru Savunmada Sınırın Aşılması (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2012) 18 vd., benzer yönde bkz., Mahmut Selami Mahmutoglu, Serra Karadeniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (2. Baskı, Beta 2021) 517.

⁷⁷ Roxin zaten maksatlı provokasyonların her ne kadar öğretilde bolca teorize edilse de, uygulamada hemen hiç gündeme gelmediği ve gelse bile ispat zorluğuna takılacağını (kn. 65), bu yüzden asıl dikkat gerektiren kusurlu provokasyonlar olduğunu (kn. 69) ifade etmiştir. Bkz. Roxin (n 59) §15.

⁷⁸ BGH, 3. Juni 2015 – 2 StR 473/14 (BeckRS 2015, 12668).

⁷⁹ Rengier (n 12) §18, kn. 74.

⁸⁰ ibid kn. 79.

⁸¹ Roxin (n 59) §15, kn. 73. Hangi davranışların onaylanmadığı öncelikle hukuk güvenliğini sarsacak derecede muğlaktır. Bunun yerine söz konusu sosyo – etik olarak onaylanmayan davranışın gerçekten bir suç kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği (örneğin hakaret) irdelenmelidir. Bkz. Diederich (n 51) 115 vd.

⁸² Gropp ve Sinn (n 19) §5, kn. 183 vd. Ancak söz konusu kusurlu ön davranış ve saldırı arasında zamansal ve mekansal yakın bağlantı bulunması ve bu davranışın saldırıyı provoke etmeye uygun olduğunun failce bilinmesi halinde mümkün olduğuna dair bkz., Schmidt (n 49) kn. 364, 367; Kühl (n 11) §7, kn. 249; Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §10, kn. 539. Yine AFYM, BGH, 21. März 1996 – 5 StR 432/95 (BGHSt 42, 97) kararında hukuka aykırı olmadığı halde sosyo-etik açıdan uygunsuz davranış nedeniyle failin meşru savunma hakkını sınırlamıştır. Karara konu olayda sanık, yarı sarhoş olan mağdurun alkol kokusundan rahatsız olduğu ve gitmesini istediği için tren camını açar, mağdur kapatır ve sanık tekrar açar. Mağdur, tekrar açarsa onu döveceğini söyleyerek son kez camı kapatır. Ancak bu tehdite rağmen sanık camı tekrar açar ve mağduru kendisine saldırtır. Bu saldırıya karşı kendini savunurken de onu bıçağıyla öldürür. Ayrıca bkz. BGH, 2. November 2005 – 2 StR 237/05 (StV 2006, 234).

Alman ceza hukukuna göre provokatör, meşru savunma hâlinin ortaya çıkmasında ortak sorumlu olduğu için bu hakkının sınırlandırılması gerekir⁸³. Sınırlı da olsa devam ettiği noktasında ise neredeyse mutabakat bulunmaktadır⁸⁴. Zira bir saldırının mağduru tarafından provoke edilmiş olması, ne katlanma yükümlülüğü doğurur, ne de hukuk düzeni bu kişiyi korumaya layık olmaktan çıkarır.

Bu sınırlama ise, diğer uygunluk başlıklarında olduğu gibi savunmanın üç aşamada basamaklandırılması ile gerçekleştirilir. Normalde meşru savunma halindeki failden beklenmeyen kaçınma, provokasyon hallerinde beklenebilir olur⁸⁵. Bunun yeterli olmayacağı hallerde ise yalnızca defansif bir savunma uygundur. Her ne kadar savunmanın sınırlanma derecesinin tehdit altındaki hukuki değer ile ters ve provokasyonun ağırlığı ile doğru orantılı kabul edilse de, bugüne kadar bu noktada yeknesak bir içtihat geliştirilememiştir⁸⁶.

Türk hukukuna bakıldığında provokatif meşru savunma bahsi tafsilatıyla ele alınmamış, ceza hukuku genel hükümler kitapları veya meşru savunma üzerine yazılmış tezlerde saldırının haksızlığı başlığı altında bir iki cümle ile değinilmek suretiyle yetinilmiştir.⁸⁷ Tekrarlamak gerekirse Türk ceza hukukunda meşru savunmada uygunluk şartı ve basamaklı bir savunma ölçeklendirmesi mevcut değildir. Dolayısıyla öğretide bir kimsenin saldırıya sebep olmasının kendisini savunamamasına yol açmayacağı⁸⁸, taksirle sebep olunan bir saldırıya karşılık meşru savunmanın mümkün olduğu⁸⁹, saldırıyı tahrik eden hareketin kasıtlı olması hâlinin dahi meşru savunmadan yararlanmaya mutlak bir engel olmadığı⁹⁰ görüşlerinin tamamı aslında bu temelden yola çıkmaktadır. Bir diğer deyişle, saldırıya sebebiyet vermiş olan kişinin de savunma hakkı korunur ve saldırı haksız olmayı sürdürdüğü müddetçe fail meşru savunma

⁸³ Özaydin (n 11) 201.

⁸⁴ Wessels, Beulke ve Satzger (n 13) §13, kn. 704; Jescheck ve Weigend (n 16) 347; Frister (n 42) §16, kn. 31; Roxin (n 59) §22, kn. 93; Rengier (n 12) §27, kn. 12-3; Duttge (n 53) §33, kn. 3; Baumann, Weber ve Mitsch (n 9) §18, kn. 61.

⁸⁵ Kristian Kühl, 'Die Gebotene Verteidigung gegen Provozierte Angriffe, Überlegungen aus Anlass der Neuesten Rechtsprechung des BGH zur Notwehrprovokation' (1997) *Festschrift für Günter Bemann zum 70. Geburtstag* 193, 201.

⁸⁶ ibid.

⁸⁷ Özaydin (n 11) 81.

⁸⁸ İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (15 Baskı, Seçkin 2019) 369.

⁸⁹ Bahri Erdem Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (18. Baskı, Seçkin 2018) 244.

⁹⁰ Artuk vd. (n 6) 498.

hükümlerinden yararlanır⁹¹. Zira saldırganın provoke edilmiş olması, saldırının haksızlığını doğrudan ortadan kaldırmamaktadır⁹².

Nitekim kanun koyucunun saydığı şartlar bakımından meşru savunma için failin (bir sonraki fıkrada düzenlenen zorunluluk halinde olduğu gibi) saldırıya sebep olmamış olması aranmaz⁹³. Yargıtay da “*taarruza hedef olan kimsenin kendi şahsi kusuru ile taarruza sebebiyet vermiş olması, müdafanın meşruluğunu ortadan kaldırmaz*” ifadeleriyle bu tutumu benimsemektedir⁹⁴. Özetle Türk ceza hukukunda, kendisi başlı başına bir haksız saldırıya vücut vermeyen tahrik edici davranışlar (provokasyonlar) failin meşru savunma hakkını ortadan kaldırmaz⁹⁵. Kaldı ki Türk kanun koyucusu meşru savunmada, zaruret halindeki gibi saldırıya sebep olmamak şeklinde bir şarta da yer vermemiştir⁹⁶.

Meşru savunma hakkının varlığını tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte, bu tür durumlarda söz konusu hakkın sınırlandırılması veya Alman hukukundaki uygulamaya benzer şekilde savunmanın üç aşamalı olarak derecelendirilip kısıtlanması da mümkün olmayacaktır. Suç ve cezada kanunilik ile belirlilik ilkeleri, ayrıca kanun koyucunun ilgili hükümde bilinçli olarak bıraktığı boşluğun kanuna ve hukuk mantığına uygun biçimde yorumlanması sonucunda, kanunda yer almayan sebeplerle hukuka uygunluk nedeninden yararlanmanın sınırlandırılması ve bu suretle failin cezasının artırılması, mevcut normatif sistemde kabul edilemez⁹⁷.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türk ve Alman ceza hukuku sistemlerinde büyük ölçüde benzerlik gösteren meşru savunma hukuka uygunluk nedenine ilişkin farklılık arz eden “uygunluk” şartının bir alt başlığı olarak provokasyon meselesi ele alınmıştır.

Bu çerçevede, öncelikle her iki hukuk sisteminde de var olan “orantılılık” şartının Türk hukukunda bütüncül bir değerlendirme gerektirken, Alman hukukunda gereklilik ve uygunluk olarak ayrıldığı ve bunlardan ilkinin “zorunlu savunmanın en hafif araçla gerçekleştirilmesini” ifade ettiği belirtilmiştir. Akabinde, uygunluk şartının aşırı orantısızlık, kusursuz veya kusuru son derece azalmış yahut failin garantörü bulunduğu saldırganlara yönelen savunmalar ve failin

⁹¹ Hakeri (n 65) 302-3; Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukukunda Mesru Savunma* (Ankara 1995) 87; Mahmut Koca, ‘YTCK’da Hukuka Uygunluk Sebepleri’, (2006) 1 CHD 111, 136.

⁹² Özgenç (n 88) 369.

⁹³ Hakeri (n 65) 302-3; Alacakaptan (n 65) 108-9; Şare (n 65) 25.

⁹⁴ Yargıtay C.G.K., 354/16, 31.11.1983.

⁹⁵ Taner (n 65) 228; Dönmezer ve Erman (n 65) 347.

⁹⁶ Özen (n 91) 87.

⁹⁷ Aynı yönde bkz., Ergüne ve Sarıtaş (n 8) 519.

provoke ettiği saldırıya karşı savunmalar şeklinde gruplar hâlinde incelendiği kabaca gösterilmiştir. Uygunluk şartına riayet etmemenin çoğu durumda meşru savunma hakkını ortadan kaldırmasa da sınırlandırdığı ortaya konarak, AFYM'nin getirdiği üç basamak (kaçınma, korumacı ve saldırgan savunma) şeklinde derecelendirilmiş savunma teorisi kısaca izah edilmiştir.

Akabinde, saldırganın saldırma ihtimalinin amaçlandığı ya da en azından öngörüldüğü; ancak başlı başına bir saldırı teşkil etmeyen haller provokasyon olarak tanımlanmıştır. Provokasyon türleri ise, bir suç işleyip cezasız kalma amacıyla meşru savunma hâlinin bir mizansen gibi kurgulandığı maksatlı ve bu amacın bulunmadığı kusurlu olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Maksatlı provokasyonda, meşru savunma hakkının tamamen ortadan kalkacağına dair her iki hukuk doktrinindeki ağırlıklı çoğunluğu temsil eden görüşler, bunun gerekçesini pek çok teoriye dayanarak izah etmektedirler. Bunlar temelde, failin hakkını kullandığı; saldırıya rızası olduğu; önceki hareketleri yüzünden artık hareketinin hukuka uygunluğunun ortadan kalkmış sayılacağı (*actio illicita in causa*) şeklinde üç başlık altında toplanabilir. Doktrinde elbette maksatlı provokasyonun yaralama ve öldürme fiilleri bakımından tasarlama teşkil etmesi ve cezanın daha da ağırlaştırılmasının önerildiği biraz daha radikal görüşlerin yanında; failin hâlâ hukuku koruyan bir vatandaş olarak kendinden tamamen fedakârlık etmesinin beklenemeyeceği için savunma hakkının tamamen ortadan kalkmaması gerektiğini savunan karşıt azınlık görüşler de mevcuttur. Bu hususta kanaatimiz, maksatlı provokasyonun hakkın kötüye kullanılması teşkil ettiği için failin artık böyle bir hakkının olmayacağı ve bundan yararlanamayacağı yönündedir. Ancak burada, failin beklediğinin çok ötesinde bir şiddetle gerçekleşen saldırılarda, provokasyon mefhumunun “öngörülme” şartının sağlanmadığı için elbette meşru savunmanın tamamen ortadan kalkacağından söz edilemez.

Doğrudan suç işleme amacıyla tezgâhlanmamış diğer kusurlu provokasyon hallerinde ise, her ne kadar Alman doktrin ve içtihadı sınırlı ve aşamalandırılmış bir savunma kabul etmekteyse de kanuni bir karşılığı bulunmayan böyle bir uygulamanın Türk ceza hukukuna devşirilmesi mümkün olmadığı gibi, kanunilik ilkesine de aykırı olacaktır. Kaldı ki, Alman hukukunda bile sosyal-etik sınırlamaların anayasallığı tartışılmış⁹⁸ ve bir görüş, kanunilik ilkesinin ceza kanunu genel hükümlerine ve daha özelde hukuka uygunluk nedenlerine de uygulanabileceğinin kabulü halinde, meşru savunmayı sosyal etik gerekçelerle sınırlamanın

⁹⁸ Özeydin (n 11) 160.

anayasaya aykırılık teşkil edeceğini ifade etmiştir⁹⁹. Ancak elbette çoğunluk, ‘uygunluk’ ifadesine ‘gereklilik’ten ayrı olarak yasada yer verilmiş olmasını bu şekilde yorumlar ve sosyal-etik sınırlamaları bu ‘Gebotenheit’ ilkesinden çıkarır¹⁰⁰.

Öte yandan, Türk kanun koyucusunun meşru savunma hükmünde normu, orantılılık ilkesine doğrudan ve açıkça yer vererek söz konusu tartışmayı aştığı ve ayrı kavramlaştırmadan meydana gelen tereddütleri giderdiği de ifade edilmiştir¹⁰¹. Bu ilke elbette anayasaya ve kanuniliğe uygun şekilde savunmanın da saldırı ile orantılı gerçekleşmesini öngörür ve burada tarafların kusurları ve önceki davranışları da dikkate alınır. Ancak bu, ne kanunda, ne öğretide, ne de içtihatla karşılık bulan ‘kaçınma’ veya karşı tarafa hiçbir zarar vermeden sadece kendini koruyarak defansif şekilde alt derece savunmaların bir koşul olarak failden beklenebileceği anlamına gelmez. Kaldı ki kanun koyucunun böyle bir arzusu olsaydı, tıpkı zorunluluk hâli için öngördüğü gibi, meşru savunma bakımından da bir “neden olmama şartı” veya “sınırı” araması mümkün olabilirdi.

Hasılı, provokasyon Türk ceza hukukunda meşru savunmanın bir olumsuz şartı olarak kabul edilemez. Maksatlı provokasyonda zaten meşru savunma hakkının varlığı baştan reddedilirken, kusurlu provokasyonda fail meşru savunma hükümlerinden tam olarak yararlanır. Savunmada oran bakımından aşırıya gidilmesi hâlinde, şartları varsa, sınırın taksirli veya duygulara dayalı olarak aşılması kurumları gündeme gelebilir.

KAYNAKÇA

Alacakaptan U, *Suçun Unsurları* (Sevinç Matbaası 1975).

Artuk ME, Gökçen A, Alşahin ME ve Çakır K, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (14. Baskı, Adalet 2020).

Atalay AÖ, *Actiones Liberae In Causa* (Aslı İtibarıyla Özgür Hareketler) Kuramı Çerçevesinde Ceza Sorumluluğu (Doktora Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2018).

⁹⁹ Volker Erb, ‘Die Schutzfunktion von Art. 103 Abs. 2 GG bei Rechtfertigungsgründen’ (1996) 108 *ZStW* 266, 271 ff.; Michael Koch, ‘Prinzipientheorie der Notwehrein-schränkungen’ (1992) *ZStW* 785, 817 f.

¹⁰⁰ Kristian Kühl, ‘„Sozialethische“ Einschränkungen der Notwehr’, (1990) *JURA* 244, 246; Özaydin (n 11) 161 ff.

¹⁰¹ Özaydin (n 11) 246.

Baumann J, Weber U, Mitsch W ve Eisele J, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, (13. Aufl., Verlag Ernst und Werner Gieseking 2021).

Bertel C, ‘Notwehr gegen Verschuldete Angriffe’ *ZStW* 84(1) (1972) 1–36.

Bockelmann P, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (C.H. Beck 1979).

Bozbayındır AE, ‘Grundlagen und Grenzen des Notwehrrechts im türkischen Strafrechts’ *ZStW* (2015) 1093- 1110.

Diederich H, *Ratio und Grenzen des straflosen Notwehrexzesses* (Mensch & Buch Verlag 2001).

Dönmezer S ve Erman S, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt: II* (14. Bası, Der Yayınları 2019).

Duttge G, *Gesamtes Strafrecht, StGB, StPO, Nebengesetze, Handkommentar* (5. Aufl., Nomos Verlag 2022).

Erb V, ‘§32 Notwehr’ in: Erb V, Schaefer J, von Heintschell-Heinegg B (hrsg.) *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch* (4. Aufl., C.H. Beck 2020).

Erb V, ‘Die Schutzfunktion von Art. 103 Abs. 2 GG bei Rechtfertigungsgründen’ 108 *ZStW* (1996) 266-299.

Ergüne E ve Sarıtaş E, ‘Provokatif Meşru Savunma’ *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26(2) (2022) 477–524.

Ersan A, *Meşru Savunmada Sınırın Aşılması* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2012).

Ersin Şare, ‘Yüksek Mahkeme Kararlarında Meşru Savunma’ *İzmir Barosu Dergisi* 83(1) (2018) 13-58.

Eryıldız HS, ‘Alman Ceza Hukuku’nda Meşru Müdafaa Sınırlarının Aşılması (ALM. CK. M. 33)’ *Ceza Hukuku Dergisi* 31 (2016) 93–124.

Eser A, ‘Justification and Excuse’ *American Journal of Comparative Law* 24 (1976) 621 – 637.

Frister H, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (10. Aufl., C.H. Beck München 2023).

Gropp W ve Sinn A, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (5. Aufl., Springer 2020).

- Hakeri H, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (25. Baskı, Adalet 2021).
- Haydar Çelik N, Türk Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Sınırın Aşılması (Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2025).
- Hecht L, 'Provocateurs and Their Rights to Self Defence', *Criminal Law and Philosophy* 6 (2018) 165 – 185.
- Heinrich B, *Ceza Hukuku Genel Kısım – I*, Ünver Y (ed) (Adalet Yayınevi, Mart 2014).
- Hilgendorf E ve Valerius B, *Alman Ceza Hukuku Genel Kısım*, Çev. Salih Oktar (Yetkin Yayınları 2021).
- Hillenkamp T ve Cornelius K, *32 Probleme aus dem Strafrecht* (15. Aufl., Verlag Franz Vahlen 2017).
- Hillenkamp T, *Vorsatz und Opferverhalten* (Verlag Otto Schwarz 1981).
- Jäger C, *Examens - Repetitorium Strafrecht Allgemeiner Teil* (8. Aufl., C.F. Müller Verlag 2017).
- Jescheck HH ve Weigend T, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil* (5. Aufl., Duncker & Humbolt 1996).
- Karaaslan R, 'Üçüncü Kişi Lehine Meşru Savunma' 15(43) *Ceza Hukuku Dergisi* (2020) 463 – 521.
- Kartal M, Meşru Savunmanın Hukuki Esası Bağlamında Gerekliklik ve Orantılılık (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).
- Kindhäuser U ve Zimmermann T, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (10. Aufl., Nomos 2022).
- Kindhäuser U, '§32 Notwehr' in: Kindhäuser U, Neumann U, Paeffgen HU (hrsg.) *Strafgesetzbuch Kommentar* (6. Aufl., Nomos Verlag 2023).
- Koca M, 'YTCK'da Hukuka Uygunluk Sebepleri', 1 *CHD* (2006) 111-142.
- Koca M ve Üzülmüş İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (16. Baskı, Seçkin 2023).
- Koch M, 'Prinzipientheorie der Notwehreinschränkungen' *ZStW* (1992) 785-821.
- Kretschmer J, 'Notwehr bei Fahrlässigkeitsdelikten' 2 *JURA* (2002) 114-117.

Krey V ve Esser R, *Deutsches Strafrecht – Allgemeiner Teil*, (7. Aufl., Kohlhammer 2022).

Kudlich H, ‘An den Grenzen der Notwehr’ *JA* (2014) 587 – 592.

Kühl K, ‘Die Gebotene Verteidigung gegen Provozierte Angriffe, Überlegungen aus Anlass der Neuesten Rechtsprechung des BGH zur Notwehrprovokation’ *Festschrift für Günter Bemann zum 70. Geburtstag* (1997) 193-201.

Kühl K, ‘Die „Notwehrprovokation“’ *JURA* (1991) 57-63.

Kühl K, ‘„Sozialethische“ Einschränkungen der Notwehr’ *JURA* (1990) 244-253.

Kühl K, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (8th edn, Vahlen Jura 2017).

Lenckner T ‘Notwehr bei provoziertem und verschuldetem Angriff’ *GA* (1961) 299–314.

Lindemann M ve Reichling T, ‘Die Behandlung der so genannten Abwehrprovokation nach den Grundsätzen der actio illicita in causa’ 6 *JuS* (2009) 496 – 501.

Mahmutoğlu MS ve Karadeniz S, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (2. Baskı, Beta 2021).

Maurach R ve Zipf H, *Strafrecht Allgemeiner Teil, Teilband I* (8. Aufl., Müller 1992).

Murmann U, *Grundkurs Strafrecht* (6. Aufl., C.H. Beck 2021).

Önder A, *Ceza Hukuku Dersleri* (Filiz Kitabevi 1992).

Özbek VÖ, Doğan K, Meraklı S, Bacaksız P ve Başbüyük İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, (14. Baskı, Seçkin 2023).

Özen M, *Türk Ceza Hukukunda Mesru Savunma* (Ankara 1995).

Özgenç İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (15 Baskı, Seçkin 2019).

Özgenç NB, ‘Meşru Savunmada Orantılılık’ 12(24) *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (2022) 245 – 270.

Öztürk BE ve Erdem MR, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (18. Baskı, Seçkin 2018).

Perron W ve Eisele J, ‘§33 Notwehrexzess’ in: Schönke A ve Schröder H (hrsg.) *Strafgesetzbuch: StGB Kommentar* (30. Aufl., C.H. Beck 2019).

Perron W, ‘§32 Notwehr’ in: Schönke A ve Schröder H (hrsg.) *Strafgesetzbuch: StGB Kommentar* (30. Aufl., C.H. Beck 2019).

Renzikowski J, ‘Der Verschuldete Notwehrexzess’ *Festschrift für Theodor Lenckner zum 70. Geburtstag* (1998) 249-265.

Roxin C, ‘Die Sozialethischen Einschränkungen des Notwehrrechts’ *ZStW* (1981) 68 – 104.

Roxin C, *Strafrecht Allgemeiner Teil, Band: I* (4. Aufl., Verlag C.H. Beck 2006).

Rönnau T ve Hohn K, ‘§32 Notwehr’ in: Rönnau T, Hohn K, Zieschang F, Grube A ve Klie C (hrsg.) *Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar: Großkommentar, Band III, §32-37*, (13. Aufl., DeGruyter 2019).

Rudolf Rengier, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (15. Aufl., C.H. Beck 2023).

Satzger H, ‘Dreimal „in causa“ – actio libera in causa, omissio libera in causa und actio illicita in causa’ 7 *JURA* (2006) 513 – 520.

Schmidt R, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (2. Aufl., Rolf Schmidt Verlag 2021).

Schwabe W, *Lernen mit Fallen, Strafrecht Allgemeiner Teil* (10. Aufl., Boorberg Verlag 2019).

Spendel G, ‘§32 Notwehr’ in: Geppert K, Gribbohm G, Hirsch HJ, Häger J, van Saan RR ve Spendel G (hrsg.) *Strafgesetzbuch Leipziger Kommentar: Großkommentar, Band II, §32-60* (11. Aufl., DeGruyter 2018).

Talas S, Ceza Hukukunda Kusur İlkesi Bağlamında Nedeninde Serbest Hareket Kavramı ve Geçici Nedenlerin Ceza Sorumluluğuna Etkisi (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2011).

Taner FG, ‘Türk Ceza Hukukunda Meşru Savunma’ *Ceza Hukuku Dergisi* 12 (2010) 219-253.

Topçu NK, Meşru Savunma, (Adalet 2022).

von Scherenberg CF, *Die sozialethischen Einschränkungen der Notwehr* (Peter Lang 2009).

Wessels J, Beulke W ve Satzger H, *Strafrecht Allgemeiner Teil* (52. Aufl., C.F. Müller 2022).

Yazar Beyanı	
Yazarların Katkıları	Bu çalışma tek yazarlıdır.
Mali Destek	Yazar, bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı Beyanı	Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur.
Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi	Yazar, makalenin tüm süreçlerinde TRÜHFD'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde TRÜHFD'nin, yayın ve editör kurullarının hiçbir sorumluluğunun olmadığını beyan etmektedir.